

Светлана С. ШЕАТОВИЋ ДИМИТРИЈЕВИЋ*
Институт за књижевност и уметност
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 15. 11. 2016.
Прихваћен: 10. 02. 2017.

ВИЗАНТИЈА И МЕДИТЕРАНСКЕ ТЕМЕ У ЕСЕЈИМА СТАНИСЛАВА ВИНАВЕРА И ЈОВАНА ХРИСТИЋА**

У раду се анализирају мотиви и теме Византије и Медитерана кроз есеје Станислава Винавера и Јована Христића. Наведене теме се проучавају у књижевноисторијском и поетичком контексту у одабраним есејистичким текстовима Винавера и Христића. Рад прати континуитет и дисконтинуитет појма Византије као историјске и културолошке појаве која се различито поетички тумачи у оквиру авангардне поетике Станислава Винавера и неосимболистичке Јована Христића. Кроз есеје оба писца тумаче се два виђења Византије условљена различитим поетичким усмерењима.

Кључне речи: Византија, Медитеран, есеј, идентитет, култура, авангарда, послератна књижевност 20. века.

Станислав Винавер се у есеју „Скерлић и Бојић” присећа авангардних почетака своје генерације и каже: „Ми смо тада осетили да је потребно ухватити везу са Византијом. Ја сам држао да је Византија потребна да бисмо обновили традицију језика коју је претргао Вук” (Винавер 1975: 155). Тако реактуелизација¹ Византије² као теме и обнове језичког материјала постаје основа за цео еволутивни ток који ће се развијати од Лазе Костића, Јована Дучића, Милана Ракића преко Милутина Бојића до Станислава Винавера. У студији „Језичне могућности” Винавер преко проблема језика покреће и питање Византије.³ У авангарди је таква врста самосвести типична за Винавера

* svetlana.seatovic@gmail.com

** Текст је настао у оквиру научног пројекта *Смена поетичких парадигми у српској књижевности 20. века: национални и европски контекст* (178016) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Први зборник посвећен реактуелизацији Византије у модерној књижевности био је зборник научних радова који је уредио Драган Бошковић. Видети: Бошковић: 2013.

² Синтетички рад о обнови теме Византије у српској поезији као облицима свести или илузији. Видети: Шеатовић Димитријевић 2015: 81–92.

³ Александар Петров пише веома подстицајно о односу према Византији и језику код Станислава Винавера. Видети: Петров 2015: 59–82.

јер се та идеја кроз есеје и путописе дефинише као облик питања упућеног свести о идентитету који се остварује преко језика и језичких питања. Винаверов глас је у овом есеју изузетан јер поставља питање смисла Вукове језичке реформе и ригидног пресека старе и нове књижевности. У авангарди писци ће се окренути и наслеђу српске средњовековне књижевности, од Црњанског који у *Сеобама* користи црквенословенски,⁴ преко богатог речника Момчила Настасијевића и његовог превода „Слова љубве”. Предраг Петровић⁵ је у веома подстицајном раду „Авангардна Византија: недовршени или немогући пројекат” указао синтетички на појаву Византије у српској авангардној књижевности, што је до сада било сасвим занемарено у проучавањима тог књижевног периода. Наравно, треба имати на уму да Византија није само један имагинарни појам или нека врста сентимента који би допринео темељнијој антифолклорној традицији српске књижевности. Од авангардног периода путовања наших писаца у егзотичне пределе, пре свега простори Медитерана постају културно наслеђе тј. места сусрета књижевне и духовне баштине Средоземља. Тиме се отварају путеви културолошког самоспознања, проверавања идентитетског наслеђа или пуке поетичке моде која тежи увођењу егзотичног и непознатог у књижевност од Суматре и јапанске поезије код Црњанског, преко Африке Растка Петровића, Винаверове језичке и мистичке Византије до далматинских острва и црногорске обале Милана Дединца.⁶ Тако у авангарди немамо само Византију већ се пред нама отвара цео простор Средоземља и далматинских обала у поезији, есејима и путописима Милоша Црњанског, Растка Петровића, Милана Дединца. С друге стране стоји Настасијевић са матерњом мелодијом и Винавер као централна идејна фигура авангардног периода. На трагу ове идеје можемо видети Винаверов есеј „Скерлић и Бојић”, који покреће питање Византије и новог вредновања фолклорног наслеђа, али долази као једна врста парадокса у поетичком смислу јер авангарда жели раскид са наслеђеним, жели да изокрене рукавицу и сагледа наличје. Да ли је овај есеј управо тај покушај да се погледа у анти-традиционално наличје? Винавер оповргава установљену традицијску основу у 19. веку и његове идеје које у том тренутку делују револуционарно постају основа на коју ће се позвати Јован Христић, песник сасвим другог поетичког усмерења, после Другог светског рата. Ипак, њих двојица се срећу на тој линији која обележава модерну књижевност и парадоксалну слику у којој модернитет пориче, али и поново оживљава књижевну традицију. Византија⁷ се појављује као потреба за формирањем интегративне слике књижевног раз-

⁴ Марко М. Радуловић је истраживао однос Станислава Винавера и српсковизантијског наслеђа, али се његов рад фокусира на различите жанрове који се ослањају најдубље на српску средњовековну књижевност. Видети: Радуловић 2015: 423–450.

⁵ Видети: Петровић 2016: 95–108.

⁶ Видети наш рад: Шеатовић Димитријевић 2014: 353–370.

⁷ Александар Јерков види пад Византије као „сећање на сопствену смрт” и тај пад налази у делима Милорада Павића, Борислава Пекића, Горана Петровића и Радослава Петковића. У периоду авангарде Јерков види „имагинацију растакања империје” или пропасти Србије у делима Иве Андрића, Милоша Црњанског и Растка Петровића. Код ових писаца Јерков проналази друго књижевно наслеђе, које именује као „рашка поетичка самосвест”. Оваква врста дистинкције српске средњовековне или рашке самосвести и Византије као метафоре пада једне империје

воја. Кроз анализу есеја Станислава Винавера као авангардног писца можемо видети зачетке идеје Византије и византијског наслеђа у српској књижевности. С друге стране, али и као есејиста посвећен Византији и филозофији Медитерана стоји у послератној књижевности Јован Христић. Он је есејима о медитеранским темама, градовима, менталитету наставио ову, до сада слабо примећену линију у српској књижевности. Христић се ослања на Винаверове идеје о континуитету српске књижевности, развијајући у есејима основну идеју о интегративности која се ослања на баштину Византије. Оба песника кроз рафинирани стил есеја развијају идеје о медитеранском менталитету и филозофији. Винаверови и Христићеви есеји су основа која покреће цео талас новог песничког тока који интегрише наслеђе српске средњовековне културе византијског утицаја са западноевропским тенденцијама.

Винавер основне идеје о Византији конституише кроз есеј „Скерлић и Бојић”, али се развој идеја о Византији и медитеранским темама остварује и кроз неколико путописа који садрже есејистичке елементе. Због тога у овај рад, посвећен еволуцији идеје Византије и Медитерана кроз есеје Станислава Винавера и Јована Христића, морамо укључити и основне идеје које су конституисане као есејистички делови путописа као хибридног жанра. Стога, есеј као жанр и извор основних есејистичких ставова може се посматрати и преко есејистичких елемената који конституишу поједине идеје, а истовремено припадају континуираном формирању идентитетских питања ослоњених на Византију.

Винавер своју Византију конструише као културноисторијску чињеницу и као део сопствене мистике:

Византија за мене била је одмах проблем технички, проблем да се мистика изрази у контрастима блеска и таме, утанчаности цариградске и неодређености словенске [...] Та Византија је и поред студија које сам њој посветио, у ствари давала ми се већма као једна одредба а приори: просто, могао се одмах извесним контрастом тражити и наћи један предео вечитог сукобљавања између оштрог и тупог, кратког и издуженог, ломног и моћног итд. Дакле постојала је пре свега једна Византија коју сам конструисао а приори (рецимо као романтична област какве драме Виктора Ига), просто на основу техничких задатака о изграђивању једне старинске мистике, једна Византија у антитезама Цариград–Рашка, или у свакој блиставој антитези према народноме једроме и силовитом, али монотоном десетерцу (Винавер 1975: 156–157).

Винавер у есеју веома јасно приказује Византију као део песничког сензибилитета који је од културноисторијског наслеђа израстао у поетичку конструкцију. Винаверова Византија је мистичка конструкција до које је стигао преко порицања Вукове реформе језика:

Ја сам говорио да треба тражити технику српског стиха можда у старим текстовима. У таквим моментима био ми је мрзак Вук Караџић и његова реформа. Читао сам светога Саву, Доментијана [...]. Уопште ме је поредак речи дражио и остајао за мене највећа песничка тајна. Моји експерименти ишли су једнако на то, да се нађе поредак речи, изван и поред десетерца (Винавер 1975: 153).

је прави пут који нам тек отвара могућности за нова истраживања Византије, њене културе и српског средњовековног наслеђа. Видети опширније: Јерков 2013: 143–162.

Винавер је на основу поретка речи сматрао да може изградити своју мистификовану Византију на основама културног наслеђа. Таква Византија је конструкција заснована на језичком карактеру и дометима средњовековног ритма:

У вези мојих идеја о реду речи и о акценатском сликовању, које би према природи нашег језика често било и намерно неравномерно – ја сам замишљао и Византију као једну могућност муклог и звучног, тамнога и блештећег (Винавер 1975: 156).

Винавер Бојићев однос према Византији види као потребу младог песника да постане велики песник епопеје. Дучићев однос према прошлости Винавер сматра рекламерством и потребом да европеизује српску књижевност лечећи културолошки комплекс ниже вредности. Насупрот њима, Винавер види своју Византију као облик мистичког надахнућа и језичку ризницу изражајних могућности. За Винавера Византија је код Бојића, Дучића и Ракића само декоративна слика, док је за њега „мукла и звучна” тј. она са којом се успоставља интегритет језичког бића прекинутог Вуковом реформом. Византија је била кохезиона веза песника модерне и Винавера, па ће и сам писац казати:

Бојић је хтео да буде велики песник. Ја сам хтео да будем прави песник. Обадвојици нама изгледало је немогуће бити оно што треба да будемо, без Византије: Бојићу због теме, велике теме предмета, мени без ткања, правог ткања језичног (Винавер 1975: 155).

Дакле, Византија је била различита перцепција Бојића као песника модерне и Винавера, песника авангарде.

После Другог светског рата песници⁸ Васко Попа, Миодраг Павловић, Јован Христић и Иван В. Лалић обнављају Византију, али као културну и историјску визију. Византија код ових песника и есејиста је ново формирање напуклог идентитета, док је код Винавера најдубље језичко биће. Јован Христић ће у предговору за *Изабране песме* (1968) Ивана В. Лалића, у којима се појављује циклус од 10 песама „О делима љубави или Византија” написати неку врсту манифеста друге генерације послератних песника, где се ослања делимично на традицију Дучића, Ракића, Винавера и износи идеје о „другој традицији”, коју ствара и сам Лалић својим песмама и Христић поезијом и есејима. Тако концептом друге традиције у есеју „Иван В. Лалић” Христић дефинише стање педесетих година и каже:

Трагање за традицијом, међутим, представља једну од најзначајнијих и најпресуднијих одлика важног крила овдашњег модернизма педесетих година, и то трагање за 'другом традицијом' у нашој књижевности, које ће се битно разликовати од оне канонизоване, што све до тада није довођено у питање, бар не озбиљно и систематично (Христић 2005: 100–101).

Христић истиче антологије Васка Попе, које су биле „одбрана сопствене поезије” стварањем песничке традиције која се ослања на баштину те поезије. У тумачењу књижевних прилика педесетих година Христић се ослања

⁸ Видети: Радонић 2015: 614–629.

на став Зорана Мишића објављен у часопису *Дело* 1955, који гласи: „Треба стварати сопствену митологију”. Кроз преглед историје свести о Византији Јован Христић полази од Јована Дучића, Милана Ракића, Милутина Бојића до полемике са Винаверовим есејем „Скерлић и Бојић”, из 1934. године. Винаверу Христић замера јер није видео „визуелну раскош Византије (’сјај и блесак’)” и што није разумео да је та Византија чак и као декор повезана са

[...] наглом урбанизацијом нашег друштва последњих година деветнаестог и првих година двадесетог века. И за Дучића, и за Ракића, а делимично и за Бојића, Византија не представља извориште једне аутентичне духовне културе: оно што су они видели био је одблесак спољњег сјаја и раскоши који је стигао и од нас (Христић 2005: 103).

Христић разуме наше парнасосимболисте као песнике који су били „Поведени типичним грађанским комплексом племства” и приказивали су „византијску провинцију”, занемарујући „културну прошлост, од које смо били вештачки и насилно одсечени.” Дакле, Винавер и Христић се делимично и слажу у интерпретацији Византије наших парнасосимболиста, који су преузели декор и провинцијске особине ове културне појаве. Према Христићу, Византија се „појавила као могућа традиција у једном веома одсудном тренутку у историји наше књижевности, у тренутку наше дефолкlorизације и дерустикализације [...]” постајући тако „театрализација историје”. Христићев однос према Бојићевом схватању Византије је афирмативнији од Винаверовог. Док је Винавер сматрао да је за Бојића Византија „нешто слично староме блеску који се спомиње у народним песмама нашим”, за Христића Бојићева Византија „се продубљује и добија праве димензије песничке визије историје”. Лалићево бављење Византијом Христић види као карикату која га директно везује за Бојића.

Тако се формирају две различите Византије кроз есеје Станислава Винавера и Јована Христића.

Медитеран као самосвест и ерудиција

Гојко Тешић је у *Делима Станислава Винавера* (2015) први пут из опуса овог писца издвојио сегмент „Медитеран” као трећи део 13. књиге *Громобран свемира. Гоч гори*. Тај трећи блок књиге садржи два дела: „Коначна Венеција” и „Излет по Јадранском и Средоземном мору”. Такође, Тешић⁹ у поговору наводи да је Винавер за анкету немачког часописа *Morgenblatt* 1924. године наговестио да ће објавити „Књигу о Венецији” и „Књигу о Средоземном мору”. У том светлу видимо да је Винавер имао веома јасан концепт и интересовања за Венецију и Средоземље. То се у потпуности показује као јасна претходница путу којим ће ићи есејистика и поезија Јована Христића и Ивана В. Лалића. Тешић објашњава зашто је дошло до спајања наведених путописа и есеја у целину: „Већина Винаверових блиставих путописа

⁹ Видети: Тешић 2015: 481–486.

испуњена је и књижевноисторијским, поетским чињеницама и они се могу читати и као драгоцени документи за историју међукултурних/интеркултурних прожимања” (Тешић 2015: 485).

Медитеранске теме Станислав Винавер најбоље репрезентује путописом „Крајна Венеција”, у коме већ у првом пасусу наглашава да је питање лепоте Венеције „битно за нашу културу”. Винавер у Венецији истиче: „Венеција, – онаква каква нам се привиђа, покаже, нестане, ишчезне – јесте сва у пролазности [...] Све се мења у Венецији” (Винавер 1961: 148). У Венецији Винавер открива да је ово град у коме илузија доводи до нових сазнања и значаја. Истовремено кроз цео путопис-есеј о Венецији провејава извесна критика овог града, декора у коме недостаје догађаја, како каже Винавер. Венецијом, према његовом доживљају, владају призори и њена стална пролазност. Винавера посебно узбуђује архитектура:

Данима сам живео у тој узбудљивој и најличнијој трагедији вијуга, којима сам спајао видике и осетљиве тачке што штрче поамно или се крију плашљиво. Мислим да је у томе драж и грч и перверзија Венеције (Винавер 1961: 155).

Посебну лепоту Винавер ће наћи у заласку Сунца над Венецијом, називајући тај тренутак неом „златном апотеозом”. Доживљај апсолутне Венеције која даје „поклич сунцу и мору”, у којој се „светлост разбуктала усред мора, и коју таласи бију узалуд” је епифанијски доживљај Венеције у светлости изнад мора, која се поетички приближава Христићевој *Тераси на два мора* и апсолутном доживљају лепоте. Винаверова Венеција, коју је критиковао пролазећи каналима, добија ореол апотеозе која је „чужња и душа њена”. Венеција враћа Винавера ка Византији и критици византијске непроменљивости у којој је стварао човек „Полуистока” и „Прагрчке”. За Винавера управо кроз Венецију проговара она истинска Византија која није опстала ни у Цариграду, ни у Рашкој и Малој Азији. Управо у Венецији која је у себе упила и Византију и Балкан и грчки и латински свет Винавер види највећу апотеозу византијске културе:

„Силе грчке, силе словенске, силе латинске, свеколике силе културне и варварске, у Венецији су, у врењу византијском, у знамењу трошности и ломности и пролазности која се, у сваком часу крунише и озарава тријумфом (Винавер 2015: 340).

„Крајна Венеција” је прво културолошко сазнање у нашој књижевности којим је Винавер указао на богатство византијских уметничких трагова. У путописима¹⁰ „Излет по Јадранском и Средоземном мору” Винавер отвара нови спектар тема и есејистичким деловима указује на наше припадање заједници медитеранских народа. Винавер обилази Далмацију, Крф, острво Видо, Сицилију, Напуљ, Помпеју, Ђенову, Ницу, Марсеј, Барселону, Мајорку, Бизерту, Картагину и на крају Сплит. То кружно путовање Јадраном и

¹⁰ У *Делима Станислава Винавера* Гојко Тешић је сабрао и у једном одељку објавио Винаверове путописе сабране под насловом „Излет по Јадранском и Средоземном мору”. Видети: Винавер 2015: 341–441. Веома подстицајан рад о наведеним путописима написала је Исидора Белић. Видети: Белић 2015: 271–290.

западним Средоземљем отвара низ нових сазнања за Винавера, а у културолошком смислу цео пут нових крстарења којима ће проћи песници друге половине 20. века и своје кораке упутити и ка источном Средоземљу, а пре свега Атосу. Због обима овог рада принуђени смо да скратимо овај део изузетних запажања и поређења медитеранског наслеђа са нашом балканском и византијском културом.

Јован Христић ће наставити ова путовања у збирци *Професор математике и други есеји* (1997), у којој ће путовања постати само оквир за опис медитеранских простора и повод за есејистичке расправе о антропологији човека тих простора која је саткана од наноса бројних културних модела. У есеју „Путовања по Средоземљу” Христић детронизује овај простор тражећи суштину у једноставности:

Право говорећи, на Средоземљу нема ничега. Има мало вина, мало уља, мало мудрости и мало уметности. Али човек сувише брзо схвати да ни уметност, ни мудрост нису довољне да испуне један живот (Христић 1997: 61).

Христић трага за наличјем медитеранских простора и нема више те егзалтације пред величанственим делима, као код Винавера. У Христићевим есејима Средоземље је простор где је „човек тако неповратно безначајан” јер њиме владају разбојници и новац, лепота је у малим, уским улицама где живи обичан свет који се предаје својим илузијама: „Јер на Средоземљу је све јасно и недвосмислено, и ту видимо како су лепе мисли у ствари маштања којима се предајемо, уплашени од огромног јада стварног живота” (Христић 1997: 63). Христићеве слике медитеранских градова су окренуте социјалном наличју овог света у коме он налази и тугу и лепоту. Апсурдно је али истинито Христићево трагање за смислом медитеранског човека, који је истина и лепота која се открива само на тренутак и бива апсолутна. У свом чемеру замрачених шкура и сиротиње тих простора Христић нам даје наличје, поред узвишених Аполона и Афродита, откривајући лепоту у малим људима и њиховим оскудним животима. Христић ће уместо музејских поставки и велелепних градова налазити кору хлеба, мало вина, пар капи маслиновог уља и ванредни тренутак у коме ће свако биће медитеранских простора само једно лето израсти у Афродиту или Аполона, а потом нестати у вртлогу чемерног живота. У том једном јединственом лету свакога од њих Христић налази апсолутну лепоту:

И зато се само на Средоземљу могла родити апсолутна лепота. Зато што је нема и зато што – кад се створи, не траје дуго: пре него што је беда разједи и прогута, она траје само један трен. И зато што траје само један трен, не остаје јој друго до да буде апсолутна (Христић 1997: 67).

Апсолутну лепоту Христић ће наћи и у *Тераси на два мора*, где је Подне величанствени тренутак истине и сазнања. Подстакнут предсократовском филозофијом Зенона и Парменида, Христић ће у фантазмагоријској „истинитој причи” закључити: „Подне је увек стварно. Као и брзина светлости која је једино што је апсолутно у природи” (Христић 2002: 124). Лепота лета, снага подневног Сунца на чудесној тераси на два мора је Христићева стиша-

на апотеоза Медитерану, његовим филозофима Зенону и Пармениду, али и Камију, Валеријевом „Гробљу крај мора”. У Христићевој *Тераси на два мора* видимо нову културолошки и књижевноисторијски конотирану перцепцију Медитерана. Та слика је извајана од лепоте предела, снаге Сунца, камена и воде као основних елемената и слојева филозофије и културе, којима се Христић поиграва као што медитерански човек седи у предвечерје уз кафу и игра доmine. Лакоћа и узвишеност, слојевитост ерудитног Христића пружају савременом читаоцу и свест о културним слојевима Средоземља и антрополошку слику опуштеног Медитеранца, који управо таквом лежерношћу упија све истине и заблуде овог простора. Синтеза ерудиције и надахнућа је Христићев посебан допринос теми медитеранофилије, која почива на вери у основне елементе света који су могући само у најдубљем корену евроцентричне културе, на Атици:

[...] Грчка се не може ни са чим поредити. Од ње почињу поређења. Под ведрим небом Атике човек се одједном нађе са елементима, ватром, земљом, водом и ваздухом од којих је сваки у чистом, најчистијем стању, па и сам осети да је само спој оног од чега је читав свет начињен. Сваки наш покрет, свака наша реч постају истине (Христић 1997: 84).

Због тога Христић налази саму истину и корен нашег бића на тлу Грчке и просторима Медитерана, призивајући пред нас Зенонову и Парменидову филозофију.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 2015: И. Б. Белић, Медитеран у путописима Станислава Винавера, *Књижевна историја*, бр. 157, Београд, 271–290.
- Бошковић 2013: Д. Бошковић, *Византија у (српској) књижевности и култури од средњег до двадесет и првог века*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Винавер 1961: С. Винавер, Коначна Венеција, у: *Избор српског путописа*, (прир.) Бошко Новаковић, Нови Сад–Београд: Матица српска, СКЗ, 147–160.
- Винавер 1975: С. Винавер, Скерлић и Бојић, у: *Критички радови Станислава Винавера*, (прир.) Павле Зорић, Нови Сад–Београд: Матица српска, Институт за књижевност и уметност, 138–162.
- Винавер 2015: С. Винавер, Коначна Венеција, у: *Громобран свемира/Гоч гори, Дела Станислава Винавера*, књ. 13, (ур.) Гојко Тешић, Београд: Службени гласник, Завод за уџбенике, 309–340.
- Винавер 2015: С. Винавер, Излет по Јадранском и Средоземном мору, у: *Громобран свемира/Гоч гори, Дела Станислава Винавера*, књ. 13, (ур.) Гојко Тешић, Београд: Службени гласник, Завод за уџбенике, 341–441.
- Јерков 2013: А. Јерков, Пад Византије и српска поезика, део други, у: *Византија у (српској) књижевности и култури од средњег до двадесет и*

- првог века, (ур.) Драган Бошковић, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 143–162.
- Христић 2005: Ј. Христић, Иван В. Лалић, у: *Изабрани есеји*, Београд: Српски ПЕН центар, 97–112.
- Петров 2015: А. Петров, Станислав Винавер-Византија, Васељена и језичко ткање, у: *Поезија и модерностичка мисао Станислава Винавера*, (ур.) Предраг Петровић, Београд–Шабац: Институт за књижевност и уметност, Библиотека шабачка, 59–82.
- Петровић 2016: П. Петровић, Авангардна Византија: недовршени или немогући пројекат, у: *Између музике и смрти*, Београд: Службени гласник, 95–108.
- Радонић 2015: М. Радонић, Рецепција дела Станислава Винавера код послератних модерних Јована Христића и Миодрага Павловића, у: *Поезија и модерностичка мисао Станислава Винавера*, (ур.) Предраг Петровић, Београд–Шабац: Институт за књижевност и уметност, Библиотека шабачка, 614–629.
- Радуловић 2015: М. Радуловић, Станислав Винавер и српковизантијско наслеђе, у: *Поезија и модерностичка мисао Станислава Винавера*, (ур.) Предраг Петровић, Београд–Шабац: Институт за књижевност и уметност, Библиотека шабачка, 423–450.
- Тешић 2015: Г. Тешић, О Громобрану свемира, о „Једној југословенској симфонији” и Медитерану, укратко, у: *Дела Станислава Винавера*, књ. 13, Београд: Службени гласник, 481–486.
- Христић 1997: Ј. Христић, Путовања по Средоземљу, у: *Професор математике и други есеји*, Београд: Филип Вишњић, 61–63.
- Христић 1997: Ј. Христић, Човек Средоземља, у: *Професор математике и други есеји*, Београд: Филип Вишњић, 65–67.
- Христић 1997: Ј. Христић, Градови у којима бих могао да живим, у: *Професор математике и други есеји*, Београд: Филип Вишњић, 83–87.
- Христић 2005: Ј. Христић, Иван В. Лалић, у: *Изабрани есеји*, Београд: Српски ПЕН центар, 97–112.
- Христић 2002: Ј. Христић, Тераса на два мора, у: *Тераса на два мора*, Београд: „Филип Вишњић”, 115–124.
- Шеатовић Димитријевић 2014: С. Шеатовић Димитријевић, „Контрверзно сунце и море Дединчеве поезије”, у: *Поезија и поетика Милана Дединца*, (ур.) Слађана Јаћимовић, Светлана Шеатовић Димитријевић, Београд: Институт за књижевност и уметност, 353–370.
- Шеатовић Димитријевић 2015: С. Шеатовић Димитријевић, „Неовизантијске слике у модерној српској поезији – илузија или свест о идентитету”, у: *Хуманизам: култура или илузија*, (ур.) Александра Вранеш, Љиљана Марковић, Београд: Филолошки факултет, 81–92.

Svetlana S. Šeatović Dimitrijević

BYZANTIUM AND MEDITERRANEAN THEME IN ESSAYS OF STANISLAV VINAVER AND
JOVAN HRISTIĆ

(Summary)

Essay as a hybrid genre in Serbian literature opens new program areas and we are often encountered with modern essay as a manifest. Vinaver essays on the Byzantine Empire opened a new direction in reactualization of this cultural phenomenon in Serbian literature. Therefore Vinaver essays could be considered pioneers in reconstructing awareness of Byzantium or her heritage. Jovan Hristić as a representative of the post-war generation of writers will open a new path in the understanding of Byzantium and the Mediterranean to the broader cultural and philosophical grounds. Vinaver and Hristić understanding of Byzantium is different, but is part of literary continuity.